

LÉKÁRNÍK MORFINISTA V OPAVSKÉ LÉKÁRNĚ KONCEM XIX. STOLETÍ

R. GRUMLÍK

KÚNZ – Psychiatrická léčebna v Opavě.
ředitel: MUDr. L. Chvíla, CSc.

Odkudsi z beletrie pochází myšlenka, nabádající nás k pochopení cílů, k nimž směřujeme, představami a věděním, jací jsme a z čeho jsme vzešli. V kterém jiném medicinském oboru by tato myšlenka měla platit víc než v psychiatrii?

Vždyť to všechno, co naše psychiatrická generace obdivovala na principech Maxwell-Jonesovy terapeutické komunity a co s horlivostí vnášela v šedesátých letech do léčeben jako oduševnění své práce, to vše provozovali naši psychiatři dčdovč (i když jen u vybraných a bohatost) a nezřídka šlechtickým predikátem slyoucích nemocných) už v minulém století.

V nynějš) naší opavské psychiatrické době, kdy léčebna slaví 100 let svého trvání a kdy se nám daří na denní světlo přinášet mnohé z její historie a z doby jejímu otevření předcházějící, se mi tato myšlenka zdá být nesmírně příhodná a pravdivá. Musíme se sklonit nad tím, co vše nám naši předchůdci pořídili a jak léčebnu vybavili. Z archivovaných chorobopisů se můžeme dočíst, jak výborně uměli například používat pracovní terapii. Měli ji zřejmě rozpracovanějš) než my.

Lčebna v této své velikosti slouží už plně tři pětiny doby svého trvání. Za posledních 60 let se lůžkové plochy nezvětšily ani o jeden čtvereční metr. Díky technickému pokroku v psychiatrii (mám na mysli vše, co přinesla psychofarmakologická revoluce), dostala práce v léčebně oduševnělou podobu a dostavil se nepředstavitelný kdysi léčebný efekt. Představme si jen, že ještě před 50 – 55 lety většina schizofreniků umírala do 2 až 3 let za příznaků tuberkulózního marasmu a rozpadu plic.

Poměrně dobře uchovaný je opavský léčebný chorobopisný archiv a vždy se zdálo být poutavým studijně se k němu vracet. Když nic jiného, zabráni se takovým studiem aspoň nezdravému sebevědomí z různých nálezů pokládáných za novum. Vše už tady jednou bylo. Vidění starého pomáhá k třibení pohledů klinika na věci současné a tak jsme se jednou obrátili do chorobopisů morfinistů, lččených v době kolem zlomu minulého a současného století.

Destrukce života morfinisty byla v těch dobách stejná, jaká může být dnes u závi-

slych na soudobých medikamentech s psychoaktivním účinkem. Vzpomeňme tu náš opavský soubor 46 lékařů a lékařek na tomto fóru před lety popisovaný – není rozdílu mezi jejich neblahými osudy a osudy těch, které líčí chorobopisy 80 až 90 let staré. Droga se podstatně změnila, výsledek léčby zůstal stejný. Změnila se sociální skladba nemocných závislostí na drogách.

Vstupme do doby, která rozšíření morfinismu předcházela a která morfinisty přiváděla do psychiatrických ústavů. Bylo po válkách prusko-rakouské a prusko-francouzské. Známa byla izolace morfinu a byla vynalezena stříkačka k subkutánním injekcím. Evropa poskytla trpící lidský materiál, vojáky zraněné ve válkách. Z nich pocházeli první navyklí na morfin a choroba získala adjektivum vojenská. Pro rozkvět morfinismu znamenal konec století zřejmě zlatý věk, protože tehdy neexistovaly ještě mezinárodní konvence k omezení tohoto jevu. Pokrok ve vědě opět předběhl ochranná zákonná opatření.

Odborná literatura, zabývající se v posledních dvaceti letech XIX. století morfinismem, obnáší úctyhodný počet titulů (stejně úctyhodný, jako literatura z doby současné a nedávno minulé). Z chorobopisů oné doby se dá mezi řádky vyčíst, že morfinisté v léčebnách, léčení obvykle jako privilegovaní pacienti, skýtalí lékařům a personálu nemalé léčebné i režimové problémy. Teoreticky se tehdy váhalo – má se morfinismus a jím vyvolané psychické změny chápat jako psychóza nebo jen jako pouhé utrpení?

Už tehdy se rozlišovalo (Krafft v. Ebing, 1892) podle dnešní terminologie (i když ne zrovna pregnančně) zneužívání drogy a závislost na ní. Mluvílo se o záležitosti „blahobytnějších vrstev společenských“ (Kuffner, 1900) a z tohoto společenského prostředí jsou do učebnic obvykle vybírány forenzní kasuistiky. Morfinismus byl důkladně v klinických projevech popisován a byly propracovány léčebné odvykací metody. Zdůrazněna byla „moral insanity“ (Kane, 1882) jako průvodní jev rozvinutého morfinismu, jako výraz „chemických změn elementů centrálního orgánu“ (Krafft v. Ebing, 1892).

Nahlédneme-li do opavského léčebného archivu, můžeme se ztotožnit s Kuffnerovým tvrzením o rozšíření morfinismu mezi „lepšími lidmi“. Najdeme tam baronky a barony, milenky boháčů, syna generálního ředitele Vítkovických železáren, hojně také lékaře. Osobní tragedie těchto lidí jsou hodny literárního zpracování – třeba historie statku v podhůří Jeseníků, jehož movitosti i nemovitosti se postupně přemístily do majetku krnovského lékárníka U černého orla výměnou za morfin. Nebo tragikomické dueto vojenského lékaře a jeho věrného pucfleka, které by jistě obohatilo haškovačská vyprávění.

Jedním z pacientů byl Ludwig Thanheuser, narozený v roce 1866, uváděný v chorobopisech jako Apotheker, Pharmazeut nebo Magister der Pharmazie. Správnější je však mít ho za lékárenského pomocníka, jak mu jednou do parere napsal ředitel léčebny dr. Boeck.

Thanheuser od svých 24 let (1890) do svých 38 let stihl 14 ústavních přijetí (ze dvou třetin v Opavě a z jedné ve Vídni). Příčinou opakovaných přijetí byla i na tu dobu těžká forma morfinismu, označená posléze jako chronická. Díky jim má naše léčebna ve svém archivu podpisy jedné z tehdejších hlav evropské psychiatrie, profesora Meynera z Vídně.

Thanheuser byl přijímán vždy ve stavu těžkého somatického marasmu, zcela neschopný existence v deliriích, tolik degradovaný posléze na osobnosti a intelektu, že byl označován za imbecila.

Byl ztroskotaným studentem farmacie ve Vídni – středoškolsky stačil jen na 4 třídy gymnázia a čtvrtou už opakoval. Po 3 letech lékárnického praktikantství se vydal na

studia do Vídně, leč tam nestudoval, nesložil ani jednu zkoušku, pil a snil a tělesně i duševně při tom chátral. K morfinu začal sahat pro nespavost a obnášelo to tehdy obvyklých 0,10 g Morphinu v 10,0 g Aqua Laurocerasi. Během své základní vojenské služby ve věku 22 až 23 let byl už na morfinu kompletně závislý. Později si připojil kokain a pití rumu. Opakovaně se pokoušel o sebevraždu. Z existenční nouze pracoval jako písař, nebo byl bez práce nebo i zametal ulice. Podvodně získával peníze na drogy a falšoval recepty. Takto se dostal do policejní vazby – ve zdravotně beznadějném stavu, na kost vyhublý, třesoucí se, po těle posetý hnisavými infiltráty. V prvních dnech vazby propuklo u něho abstinenční delirium a bylo nutné ho hospitalizovat. Celý rok 1986 strávil postupně ve vazbě pro různé násilné delikty. Znalecký soudní posudek opavských psychiatrů dr. Felkla a dr. Kaina ho přivedl na téměř 3 roky do nuceného léčebného pobytu. Podnětem k expertize bylo zapálení hospody hospodskému Trampuschovi na Ostrožné ulici v Opavě.

Z tříletého, soudem určeného pobytu, byl Thanheuser propuštěn jako „vyléčený“, ovšem takto „geheilt entlassen“ končival všechny své ústavní pobyty. Stalo sa to tentokrát pár dní před zlomem století. V dalších 4 – 5 letech má registrovaných ještě 6 ústavních přijetí, vesměs s příznaky delirií a morfinistické zchátralosti duševní i tělesné. Ke své nemoci a jejím progredujícím důsledkům byl vždy naprosto nekritický. Infantilně naříkal nad svým osudem, výbuchy pláče střídal s výbuchy zlosti, obviňoval kdekoho z kdečeho a nejvíc Obec opavskou, že mu nedala vhodné zaměstnání a místo toho ho uvrhla do chorobince.

Byl to zřejmě vždy pro ošetřující personál svízelný pacient. Neustále činil hypochondricko-hysterické nabídky lékařům, aby „se s ním něco dělalo“ a následně pak vyčítal, obviňoval a snažil se vydírat pod pohrůzkami publikace léčebných poměrů v novinách zostuzujícím způsobem.

Pitoreskně vyhlíží v porovnání s těžkou degradací Thanheuserovy osobnosti a s jeho prakticky neupravitelným morfinismem poslední, dekurzní záznam primáře Felkla při propouštěcím ceremonielu dne 6. června 1904. Po halasných deklamacích své averze vůči lékařům a systému léčby, ukazujících na jeho těžkou charakteropatii, jsa mírně pod alkoholem, pacient vyhlásil: „Mé čestné slovo, pane doktore, že po morfiu už nikdy nesáhnu, snad po něčem jiném.“

Tímto zápisem končí všechna zprávy o v morfinu ztroskotaném lékárenském pomocníku Thanheuserovi. Snad skutečně sáhl po něčem jiném, ale v matrice zemřelých se nepátralo a sebevraždy tehdy dnešním způsobem nebylo ve zvyku evidovat.

Souhrn

Autor nechává nahlédnout do chorobopisného archívu opavské psychiatrické léčebny z konce minulého století a za pomoci kasuistiky nastiňuje problematiku morfinismu té doby.

Do redakcie prišlo dňa: 11. 12. 1989

Adresa autora: MUDr. R. Grumlík, CSc., Dostojevského 38, 746 01 Opava